

การบริหารศาสนสมบัติของวัดในยุคศตวรรษที่ 21

Management of Temple Religious Property in the 21st Century

พระมหานัฐพล อิศฺรธมฺโม (สดีวงศ์)

พระมหาอดิศักดิ์ ปิยสีโล (ดีล้วน)

อรรถชัย สุตบอนิด

PhramahaNattapon Issaradhammo (Sadeewong)

PhramahaAdisak Piyaseelo (Deeluan)

Attachai Sudbonid

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาลัยศาสนศาสตร์โยธธ

Mahamakut Buddhist University Yasothon Buddhist College

Email: pramahanattaphon@gmail.com

รับบทความ: 25 ตุลาคม 2568; แก้ไขบทความ 18 ธันวาคม 2568; ตอรับบทความ: 22 ธันวาคม 2568

Received: October 25, 2025; Revised: December 18, 2025; Accepted: December 22, 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวทางการบริหารจัดการวัดและศาสนสมบัติในสังคมไทยท่ามกลางความท้าทายของยุคศตวรรษที่ 21 ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงทั้งเชิงโครงสร้างกฎหมายและเทคโนโลยีดิจิทัล จากการศึกษาพบว่า วัดมีสถานะเป็นนิติบุคคลและศูนย์กลางทางจิตวิญญาณ แต่ปัจจุบันต้องเผชิญกับข้อจำกัดในระบบราชการและการควบคุมโดยภาครัฐผ่านพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ปัญหาสำคัญที่พบคือ โครงสร้างประชากรสูงวัย ภาระงานราชการที่ซับซ้อน และการขาดทักษะดิจิทัล (Digital Literacy) ของพระสงฆ์ ซึ่งส่งผลกระทบต่อความโปร่งใสและประสิทธิภาพในการจัดการทรัพย์สิน

แนวทางการพัฒนาที่สำคัญคือการปรับตัวสู่กระบวนการ Digital Transformation ผ่านโมเดล “SMART Temple 4.0” โดยประยุกต์ใช้วงจรคุณภาพ (PDCA) และการบริหารความเสี่ยงมาสร้างระบบนิเวศแห่งศรัทธาที่ตรวจสอบได้ ประกอบด้วย 3 มาตรการหลัก ได้แก่ 1) การพัฒนา Digital Temple Hub เพื่อเชื่อมโยงฐานข้อมูลศาสนสมบัติและระบบ e-Donation กับกรมสรรพากร 2) การยกระดับทักษะดิจิทัลแก่พระสงฆ์ และ 3) การใช้ระบบบัญชีวัดมาตรฐานเดียว (Unified Monastic Accounting) บนระบบคลาวด์ กลไกเหล่านี้สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ทั้งในด้านการสร้างธรรมาภิบาล (SDG 16) และการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต (SDG 4) ผลการดำเนินงานจะช่วยให้พระสงฆ์ลดภาระงานธุรการ วัดมีการบริหารจัดการที่ถูกต้องตามกฎหมาย และพุทธศาสนิกชนเกิดความเชื่อมั่นศรัทธาต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติที่มีความโปร่งใสในยุคดิจิทัล

คำสำคัญ: วัด; การบริหารจัดการ; ศาสนสมบัติวัด; ศตวรรษที่ 21

Abstract

This article aims to propose guidelines for the management of temples and monastic properties in Thai society amidst the challenges of the 21st century, characterized by shifts

in legal structures and digital technology. The study reveals that while temples function as legal entities and spiritual centers, they currently face bureaucratic constraints and state control under the Sangha Act B.E. 2505 (1962). Key challenges identified include an aging monastic population, complex administrative burdens, and a lack of digital literacy among ecclesiastical officials (Phra Sangkhathikan), all of which impact transparency and efficiency in asset management.

A critical development strategy is the transition towards Digital Transformation through the “SMART Temple 4.0” model. By integrating the Plan-Do-Check-Act (PDCA) cycle and risk management principles, this model aims to establish a verifiable “Ecosystem of Faith.” It comprises three primary measures: 1) Developing a “Digital Temple Hub” to link monastic property databases and e-Donation systems directly with the Revenue Department; 2) Enhancing digital literacy among monks; and 3) Implementing a Unified Monastic Accounting system on the cloud. These mechanisms align with the Sustainable Development Goals (SDGs), specifically in fostering good governance (SDG 16) and promoting lifelong learning (SDG 4). Ultimately, these advancements will alleviate administrative burdens for the clergy, ensure legal compliance in temple management, and bolster public confidence in the transparent administration of monastic properties in the digital era.

Keywords: Temple; Management; Monastic Property; 21st Century

บทนำ

วัดในพระพุทธศาสนาได้ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางทางจิตวิญญาณและวัฒนธรรมของสังคมไทยมาอย่างต่อเนื่อง ไม่เพียงแต่มีบทบาทในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอน แต่ยังเป็นศูนย์รวมของกิจกรรมทางสังคม การศึกษา และศิลปวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน (Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 2018) วัดยังเป็นสถาบันที่มีทรัพย์สินและที่ดินจำนวนมาก ซึ่งได้รับการถวายของพุทธศาสนิกชนเพื่อนำไปใช้ในกิจกรรมทางศาสนาและประโยชน์สาธารณะ (Department of Lands, 2024)

เมื่อพิจารณาในมิติประวัติศาสตร์ วัดในประเทศไทยมีลักษณะคล้ายคลึงกับระบบศักดินาในยุคกลางของยุโรป (Feudalism) โดยสถาบันศาสนามีบทบาทเป็นเจ้าของที่ดินและได้รับสิทธิพิเศษทางกฎหมายและการเมืองจากรัฐ (Jatuporn Poompuang, 2022) ในบริบทไทย วัดบางแห่งเคยเป็นสถานที่หลบภัยทางการเมือง และเป็นพื้นที่แสดงอำนาจของผู้ปกครองในอดีต (Uthen Promma, 2021) สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าวัดไม่ใช่เพียงศูนย์กลางทางศาสนา แต่ยังเป็นกลไกสำคัญของอำนาจเชิงสัญลักษณ์และวัฒนธรรมของรัฐไทย

การบริหารจัดการทรัพยากรของวัดมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากองค์กรทั่วไป เนื่องจากมีความเชื่อมโยงอย่างแนบแน่นกับโครงสร้างอำนาจทางการเมืองและกฎหมายของรัฐ ทำให้ตั้งแต่อดีตจนถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่ระบอบประชาธิปไตย วัดไม่สามารถใช้อำนาจบริหารของตนเองได้อย่างเต็มที่ (National Office of Buddhism, 2022) ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการ

ปกครองในปี พ.ศ. 2475 วัดถูกกำกับโดยรัฐบาลกลางผ่านกรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ และต่อมาอยู่ภายใต้กระทรวงวัฒนธรรม จนกระทั่งมีการจัดตั้งสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติในปี พ.ศ. 2545 สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี เพื่อกำกับดูแลและบริหารกิจการคณะสงฆ์และศาสนสมบัติให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐ (National Office of Buddhism, 2023) ตามหลักกฎหมาย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535) ได้กำหนดบทบาทของเจ้าอาวาสไว้อย่างชัดเจนใน มาตรา 37 และ 38 ว่ามีหน้าที่ดูแลการปกครองคณะสงฆ์ การบำรุงวัด การปฏิบัติศาสนกิจ และการดูแลทรัพย์สินของวัดภายใต้กฎหมายของรัฐ (Sangha Act B.E. 2505, 1962) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการบริหารวัดในปัจจุบันอยู่ภายใต้ระบบราชการและกฎหมายของภาครัฐโดยตรง ศาสนสมบัติของวัดจึงถูกควบคุมและจำกัดการจัดการโดยภาครัฐมากกว่าการบริหารภายในโดยคณะสงฆ์เอง

กล่าวโดยสรุปแล้ว วัดคือศูนย์กลางจัดการความขัดแย้งระหว่างวัดในฐานะศูนย์กลางทางจิตวิญญาณและวัฒนธรรมที่มีทรัพย์สินและอำนาจเชิงสัญลักษณ์สูง กับความเป็นจริงในปัจจุบันที่การบริหารจัดการทรัพยากรและกิจกรรมของวัดถูกควบคุมและจำกัดอย่างเข้มงวดโดยกลไกทางราชการและกฎหมายของรัฐ เพื่อให้เห็นถึงวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์และโครงสร้างอำนาจที่ส่งผลต่อบทบาทและสถานะของวัดในสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติของการบริหารจัดการทรัพย์สินและกิจกรรมของคณะสงฆ์ ซึ่งปัจจุบันอยู่ภายใต้การควบคุมของภาครัฐอย่างเป็นระบบ ในการบริหารจัดการทรัพยากรวัดให้เป็นรูปธรรมตามหลักธรรมาภิบาล (good governance) จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงกระบวนการบริหารจัดการวัด โดยนำระบบการบริหาร PDCA มาประยุกต์ใช้ การบริหารจัดการศาสนสมบัติเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสผู้ทำนิติกรรมแทนวัดตามมาตรา 15 แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน ซึ่งวางหลักการไว้ว่า “วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคลตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และมีฐานะเป็นนิติบุคคลตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติ” เมื่อพิจารณาแล้วพบว่า การดำเนินการเกี่ยวกับที่ดินของวัดนั้น ทำให้เกิดการบูรณาการทางโลกนำทางธรรม เพื่อจัดระเบียบศาสนสมบัติของวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อย มีการกำหนดเขตใช้สอยภายในวัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด จึงเป็นความท้าทายสำคัญในยุคปัจจุบัน

สภาพปัญหาและความท้าทาย

1. การขาดระบบการบริหารจัดการที่เป็นมาตรฐาน

การขาดระบบการบริหารจัดการที่เป็นมาตรฐานถือเป็นปัญหาสำคัญขององค์กรทางพระพุทธศาสนา เนื่องจากการบริหารจัดการเป็นกระบวนการทางวิชาการที่มีหลักเกณฑ์ชัดเจน สามารถพิสูจน์ความถูกต้องได้ และเป็นความรู้ที่สามารถถ่ายทอดให้เกิดประโยชน์อย่างเป็นระบบ (Santisuk Siarun, 2020) การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพจึงต้องอาศัยหลักการบริหารสากล ซึ่งสามารถนำมาปรับใช้กับองค์กรศาสนาเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงาน (Sittichai Thongnak, 2019)

ในบริบทของวัด หน้าที่ของผู้บริหารจัดการองค์กรสะท้อนอยู่ในบทบาทของเจ้าอาวาส ซึ่งต้องทำหน้าที่ทั้งด้านการบริหารบุคคล การบริหารงาน และการบริหารกิจกรรมทางศาสนาให้เป็นระบบและตรวจสอบได้ เมื่อพิจารณาตามหลักการบริหารที่เป็นที่ยอมรับทั่วไป พบว่ามีหลักการบริหารสำคัญ 5 ประการ คือ การ

วางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การบริหารบุคคล (Staffing) การอำนวยการ (Directing) และการควบคุม (Controlling) (Koontz & O'Donnell, 1976 อ้างใน Manatchai Namboonnuang, 2021) หลักการดังกล่าวสามารถประยุกต์ใช้กับการบริหารวัดได้อย่างเหมาะสม เพื่อให้การดำเนินงานขององค์กรศาสนามีความเป็นระบบ โปร่งใส และเกิดประโยชน์ต่อสังคม

หลักการบริหาร 5 ประการสามารถสรุปได้ดังนี้:

1) **การวางแผน** หมายถึง การกำหนดจุดมุ่งหมายของการทำงาน มองเห็นความสำเร็จที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ผู้บริหารที่ดีต้องมีวิสัยทัศน์กว้างไกลและเปิดกว้างรับฟังความคิดเห็นจากทุกมุมมอง พร้อมยอมรับทั้งผลบวกและผลลบที่อาจเกิดขึ้น

2) **การจัดองค์กร** คือ การกำหนดโครงสร้างและแบ่งงานให้กับบุคลากรในองค์กร โดยแบ่งอำนาจและหน้าที่อย่างชัดเจนให้กับผู้ที่รับผิดชอบงานนั้น ๆ

3) **การบริหารบุคคล** คือ การคัดสรรบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน สอดคล้องกับคำว่า “ใช้คนให้ตรงกับงาน” เพราะจะทำให้งานหรือคุณภาพงานมีศักยภาพสูงสุด

4) **การอำนวยการ** หมายถึง การเน้นการสื่อสารเพื่อให้องค์กรเกิดการเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงานของภาครัฐและภาคเอกชน

5) **การควบคุม** คือ การตรวจสอบคุณภาพและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในองค์กร เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาเดิมซ้ำในอนาคต (Phra Maha Preecha Khemananno (Laothaweekun), 2018)

2. ความท้าทายในยุคดิจิทัล

ในยุคที่สังคมเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว สังคมไทยเผชิญกับปัญหาและความท้าทายมากมายที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพกายและสุขภาพจิตของคนในสังคม (Office of Social Development and Human Security, 2024) พระสงฆ์ในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณมีบทบาทสำคัญในการเป็นทั้งผู้นำ ผู้ให้ ผู้ส่งเสริม คุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมที่ดีงาม รวมถึงการนำเสนอแนวทางการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา (Sunthornsing, P., 2023) อย่างไรก็ตาม พระสงฆ์ยังคงเผชิญกับความท้าทายสำคัญในการสื่อสารกับสังคมสมัยใหม่ โดยเฉพาะในยุคเทคโนโลยีดิจิทัล ความท้าทายเหล่านี้ประกอบด้วย ช่องว่างระหว่างวัย เนื่องจากพระสงฆ์ส่วนใหญ่มีอายุมาก ทำให้ไม่สามารถมีความรู้เท่าทันระบบดิจิทัลและเครื่องมือเทคโนโลยีสารสนเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Phongsak Suksawat, 2024) ระบบการทำงานในยุคปัจจุบันยังส่งผลให้พระสงฆ์จำนวนมากไม่สามารถอยู่กับ “สภาวะธรรมปัจจุบัน” ได้ เนื่องจากภาระทางการบริหารและกฎหมายที่ผูกพันกับรัฐ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และที่แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2561 พระสังฆาธิการและเจ้าอาวาสถือเป็นเจ้าพนักงานของรัฐ (Prasert Limprasert & Worapot Thanomkul, 2022) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าพระสงฆ์ไม่ได้อยู่เพียงในฐานะนักบวช แต่ยังมีสถานะในเชิงนิติรัฐ ดังนั้น หากพระสงฆ์ขาดความรู้ด้านดิจิทัล ก็จะทำให้ขาดภาวะผู้นำทางการบริหารและการสื่อสารกับสังคมสมัยใหม่ ส่งผลให้เกิด “ภาวะการเรียนรู้ที่ไม่ทัน” ต่อการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและค่านิยมของสังคมในปัจจุบัน (National Office of Buddhism, 2024) (Chulaphon, P., 2019) ซึ่งสามารถแบ่งประเด็นในการศึกษาดังต่อไปนี้

2.1 โครงสร้างประชากรสูงวัย

ประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ (Complete Aged Society) ซึ่งการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างนี้ไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะในภาคชวราวาสเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบต่อสถาบันสงฆ์ โดยปรากฏการณ์ “สงฆ์สูงวัย” (Monastic Aging) กำลังกลายเป็นประเด็นท้าทายระดับชาติ ทั้งในมิติของการสืบทอดศาสนทายาท การดูแลสุขภาวะพระสงฆ์อาพาธ และการบริหารจัดการทรัพยากรภายในวัดทั่วประเทศ โครงสร้างและสถิติประชากรสูงวัย จากข้อมูลเชิงสถิติพบว่า สัดส่วนของพระภิกษุและสามเณรที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยในปี พ.ศ. 2567 สถิติจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติระบุว่า มีพระสงฆ์สูงวัยประมาณ 89,437 รูป จากจำนวนพระสงฆ์ทั้งหมด 255,324 รูป คิดเป็นร้อยละ 35.02 ซึ่งถือเป็นสัดส่วนที่สูงกว่าประชากรชวราวาสสูงวัยในภาพรวม (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2567) สาเหตุหลักเกิดจากปัจจัยเกื้อหนุน 2 ประการ คือ (1) การลดลงของการบวชในกลุ่มเยาวชนและวัยแรงงาน และ (2) ค่านิยมการบวชในช่วงปัจฉิมวัยหรือการบวชหลังเกษียณ ซึ่งส่งผลให้โครงสร้างประชากรสงฆ์มีลักษณะเป็นรูปปิรามิดฐานแคบและมียอดกว้างขึ้นในส่วนบน

2.2 ภาระงานราชการภายใต้กฎหมายของพระสงฆ์ในประเทศไทย

ในบริบทของประเทศไทย พระสังฆาธิการมิได้มีบทบาทเพียงด้านการปฏิบัติธรรมและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเท่านั้น หากแต่ยังมีสถานะทางกฎหมายในฐานะ “เจ้าพนักงาน” ซึ่งต้องปฏิบัติหน้าที่ภายใต้กรอบของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และระเบียบมหาเถรสมาคม โดยมาตรา 45 กำหนดให้พระสังฆาธิการตั้งแต่ระดับเจ้าอาวาสขึ้นไปเป็นเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา ส่งผลให้ต้องรับผิดชอบงานด้านธุรการ การงบประมาณ และการพิจารณาอิกรณ์ ซึ่งมีลักษณะคล้ายงานราชการ (Office of the Council of State, 2018) การปฏิบัติหน้าที่ของพระสังฆาธิการครอบคลุมภารกิจหลัก 6 ด้าน ได้แก่ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ เพื่อให้สอดคล้องกับหลักพระธรรมวินัย (Phra Dhammakittisophon et al., 2021) นอกจากนี้ พระสังฆาธิการยังมีหน้าที่จัดทำรายงานผลการดำเนินงานตามลำดับชั้นการปกครอง และบริหารจัดการทรัพย์สินของวัดภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยความรู้ด้านระเบียบพัสดุและการเงิน เพื่อยึดหลักธรรมาภิบาลและป้องกันข้อร้องเรียนทางกฎหมาย (Phra Rajpariyattikavee et al., 2019)

2.3 พระสงฆ์ส่วนมากขาดทักษะการใช้ระบบดิจิทัล

ในยุคปฏิรูปดิจิทัล (Digital Transformation) เทคโนโลยีสารสนเทศได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการองค์กรและการเผยแผ่ข้อมูลข่าวสาร อย่างไรก็ตาม กลุ่มประชากรสงฆ์ในประเทศไทยกลับเผชิญกับภาวะ “ความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล” (Digital Divide) อย่างมีนัยสำคัญ แม้ว่าจะมีพระสงฆ์บางส่วนสามารถประยุกต์ใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการเผยแผ่ธรรมะได้ แต่พระสงฆ์ส่วนใหญ่ โดยเฉพาะพระสังฆาธิการในระดับท้องถิ่นและพระสงฆ์สูงวัย ยังคงขาดทักษะความเข้าใจและใช้เทคโนโลยีดิจิทัล (Digital Literacy) ซึ่งส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการบริหารงานราชการคณะสงฆ์ในปัจจุบัน

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการขาดทักษะดิจิทัล สาเหตุของการขาดทักษะดิจิทัลในกลุ่มพระสงฆ์สามารถจำแนกออกได้เป็น 3 ปัจจัยหลัก (Phramaha Boonlert Inthapanyo et al., 2022) ได้แก่

1) โครงสร้างอายุ (Generation Gap) ดังที่ทราบว่ามีสัดส่วนพระสงฆ์สูงอายุเพิ่มมากขึ้น กลุ่ม “Baby Boomer” ในผ้าเหลืองมักมีความวิตกกังวลต่อการใช้เทคโนโลยี (Technophobia) และมองว่าระบบดิจิทัลเป็นเรื่องซับซ้อน

2) โอกาสในการเข้าถึงการฝึกอบรม: งบประมาณและการจัดหลักสูตรพัฒนาทักษะสารสนเทศมักกระจุกตัวอยู่ในวัดส่วนกลางหรือมหาวิทยาลัยสงฆ์ ทำให้พระสงฆ์ในพื้นที่ห่างไกลขาดโอกาสในการเรียนรู้ระบบการรายงานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

3)ทัศนคติเชิงวัตรปฏิบัติ มีมุมมองจากบางส่วนที่เห็นว่าการใช้เครื่องมือดิจิทัลที่ทันสมัยเกินไปอาจดูไม่สมควรแก่สมณสาธูป หรืออาจนำไปสู่การผิดพระธรรมวินัยหากนำไปใช้ในทางโลก (Worldly attachment)

ผลกระทบต่อการงานและการบริหารจัดการ การขาดทักษะการใช้ระบบดิจิทัลส่งผลให้เกิด “คอขวด” ในการดำเนินงานราชการคณะสงฆ์ โดยเฉพาะเมื่อสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเริ่มเปลี่ยนมาใช้ระบบฐานข้อมูลพระสงฆ์แบบออนไลน์ และการทำบัญชีรับ-จ่ายวัดผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์ (National Office of Buddhism, 2023) พระสังฆาธิการที่ขาดทักษะจึงต้องพึ่งพาฆราวาสหรือไวยาวัจกรในการดำเนินการแทน ซึ่งหากขาดการตรวจสอบที่รัดกุมอาจนำไปสู่ปัญหาความโปร่งใสและการบริหารจัดการทรัพย์สินของวัดที่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง (Phrakhrupalad Sorayuth Chayapanyo, 2021)

2.4 การปรับตัวของพระสงฆ์ท่ามกลางความท้าทายของสื่อดิจิทัล

การสื่อสารระหว่างพระสงฆ์และศฤงฆ์ส่นับเป็นกลไกสำคัญในการสืบทอดพระพุทธศาสนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน อย่างไรก็ตาม ในยุคดิจิทัลที่การสื่อสารก้าวข้ามข้อจำกัดด้านเวลาและสถานที่ รูปแบบการเผยแผ่ธรรมะแบบดั้งเดิมเพียงการแสดงธรรมหรือการปาฐกถาในวัดไม่อาจตอบสนองต่อวิถีชีวิตของประชาชนได้อย่างเพียงพอ พระสงฆ์ยุคใหม่จึงจำเป็นต้องปรับบทบาทสู่การเป็น “นักสื่อสารเชิงพุทธ” ที่สามารถประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและสื่อสังคมออนไลน์ เช่น Facebook, TikTok และ YouTube เพื่อถ่ายทอดหลักธรรมในรูปแบบที่สั้น กระชับ และเข้าถึงง่าย อันช่วยลดช่องว่างระหว่างสถาบันสงฆ์กับคนรุ่นใหม่ได้อย่างมีนัยสำคัญ ทั้งนี้ การสื่อสารผ่านสื่อใหม่ยังต้องคำนึงถึงความเหมาะสมตามหลักสมณสาธูปและพระธรรมวินัย เพื่อไม่ให้กระทบต่อภาพลักษณ์ของคณะสงฆ์ (Chayapanyo, 2021) ขณะเดียวกัน พระสงฆ์ได้ปรับบทบาทจากผู้สอนสู่การเป็นผู้รับฟังและให้คำปรึกษาเชิงจิตวิทยาพุทธศาสตร์ โดยอาศัยการสื่อสารแบบสองทางผ่านการถ่ายทอดสด ซึ่งช่วยเพิ่มปฏิสัมพันธ์และการมีส่วนร่วมของประชาชนได้ดียิ่งขึ้น (Inthapanyo et al., 2022) อย่างไรก็ตาม ความท้าทายสำคัญในอนาคตคือปัญหาข้อมูลบิดเบือนและข้อมูลขยะในโลกออนไลน์ พระสงฆ์จึงจำเป็นต้องมีทักษะการรู้เท่าทันสื่อและการตรวจสอบข้อมูลควบคู่ไปกับการสนับสนุนนโยบายด้านโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัลของคณะสงฆ์ เพื่อให้การเข้าถึงธรรมะเป็นไปอย่างทั่วถึงและยั่งยืน (National Office of Buddhism, 2023)

2.5 เทคโนโลยีดิจิทัลของพระสงฆ์ไทยจากรายงานภาครัฐ

สถานการณ์การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT) ในสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงอย่างก้าวกระโดด โดยเฉพาะภายหลังการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ซึ่งส่งผลให้เทคโนโลยีดิจิทัลกลายเป็นเครื่องมือสำคัญทั้งในการบริหารจัดการวัดและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา รายงานภาครัฐชี้ให้เห็นว่า ICT ได้ถูกบูรณาการเข้ากับกิจการคณะสงฆ์มากขึ้น อย่างไรก็ตาม ความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงเทคโนโลยียังคงปรากฏอย่างชัดเจน โดยแตกต่างกันตามช่วงอายุของพระสงฆ์และที่ตั้งของวัดในเขตเมืองหรือชนบท แม้สำนักงานสถิติแห่งชาติจะมีได้แยกข้อมูลพระสงฆ์ออกจากประชากรทั่วไปโดยตรง แต่ผลการสำรวจการใช้ ICT ในครัวเรือน พ.ศ. 2567 พบว่าประชากรไทยเข้าถึงอินเทอร์เน็ตสูงถึงร้อยละ 89.7 ซึ่งสะท้อนถึงบริบทโดยรวมที่เอื้อต่อการใช้เทคโนโลยีในสังคมไทย (National Statistical Office, 2024) งานวิจัยเชิงลึกในกลุ่มพระสงฆ์พบว่า พระสงฆ์ใช้เวลาอยู่กับอินเทอร์เน็ตเฉลี่ยวันละ 5.7 ชั่วโมง โดย Facebook เป็นแพลตฟอร์มหลักในการสื่อสารและเผยแผ่ธรรมะ Line ถูกใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการประสานงานภายในคณะสงฆ์และการติดต่อกับญาติโยม โดยเฉพาะในกลุ่มพระสงฆ์สูงอายุ ขณะที่ YouTube ได้รับความนิยมสูงในกลุ่มพระสงฆ์รุ่นใหม่เพื่อการศึกษาและเสพสื่อธรรมะเชิงลึก (Luangla, 2021) นอกจากนี้ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมร่วมกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติยังได้พัฒนาระบบฐานข้อมูลสงฆ์ เช่น ระบบพิสูจน์และยืนยันตัวตนทางดิจิทัลของพระสงฆ์ (Digital Monk ID) และการใช้ระบบคลาวด์ภาครัฐ เพื่อยกระดับประสิทธิภาพการบริหารจัดการและการตรวจสอบสถานะพระสงฆ์ทั่วประเทศไทย ซึ่งถือเป็นก้าวสำคัญของการนำระบบ e-Office เข้าสู่การบริหารกิจการวัดอย่างเป็นทางการ (Ministry of Digital Economy and Society, 2023) อย่างไรก็ตาม รายงานภาครัฐยังสะท้อนความท้าทายสำคัญ ได้แก่ ความเสี่ยงด้านความปลอดภัยของข้อมูล การขาดแคลนงบประมาณด้าน ICT ในระดับวัดท้องถิ่น ตลอดจนประเด็นจริยธรรมและความเหมาะสมในการใช้อินเทอร์เน็ตภายใต้กรอบพระวินัย ซึ่งยังคงเป็นประเด็นที่หน่วยงานรัฐและมหาเถรสมาคมให้ความสำคัญอย่างต่อเนื่อง (Thai Health Promotion Foundation, 2019)

2.6 การปรับตัวให้เข้ากับเทคโนโลยีสมัยใหม่

ในยุคคลงการที่ 21 พลวัตทางเทคโนโลยีทำให้สังคมโลกต้องปรับตัว สังคมสงฆ์มีการปรับตัวครั้งใหญ่ตั้งแต่ยุคการเปิดมหาวิทยาลัยสงฆ์ (Chulaphon, P., 2019) มีการปฏิรูปวงการศึกษาเมื่อ 100 ปีที่ผ่านมาผ่านพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ โดยให้พระสงฆ์ภายใต้การกำกับของมหาเถรสมาคมเป็นผู้ออกกฎหมายในการคุ้มครองพระสงฆ์ (Sangha Act B.E. 2505 and Amendment (No. 4) B.E. 2561, 2018) เมื่อเวลาผ่านไปจนถึงศตวรรษที่ 21 วงการเทคโนโลยีมีการพัฒนามากขึ้น สังคมสงฆ์ที่ปฏิบัติตนตามวิถีการระบอบรัฐธรรมนูญและระเบียบของโลกสมัยใหม่ต้องเผชิญความท้าทายใหม่ การสื่อสารเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของพระสงฆ์อย่างรวดเร็ว พระสงฆ์แม้จะจำวัดอยู่ภายในกำแพงวัด แต่ต้องรู้กฎหมาย เพราะวัดมีสภาพเป็นนิติบุคคล (Suwan, P., 2023)

เจ้าอาวาสจากสมัยก่อนที่เปิดใบลานเทศน์ เปลี่ยนผ่านมาสู่การใช้เทคโนโลยีในการดำเนินชีวิต เช่น การเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่อสังคมออนไลน์ และการจัดการวัดผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์ (National Office of Buddhism, 2024) เมื่อพิจารณาแล้ว พระสงฆ์แม้ออกบวชจากเรือน แต่ไม่สามารถปฏิเสธกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

กับการครองเรือน เพราะพระสังฆาธิการในระดับเจ้าอาวาสถือเป็นเจ้าพนักงานของรัฐ ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 4 ที่กำหนดว่า “พระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งในการปกครองคณะสงฆ์และไวยาวัจกร เป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา” (Sutthirak, M., 2021)

การเปลี่ยนผ่านสู่ยุคดิจิทัล (Digital Transformation) มิใช่เพียงการนำเทคโนโลยีใหม่มาใช้งาน แต่คือการปรับเปลี่ยนโครงสร้าง กระบวนการทำงาน และค่านิยมขององค์กรให้สอดคล้องกับความก้าวหน้าทางนวัตกรรม สำหรับสถาบันสงฆ์ไทย การปรับตัวเข้ากับเทคโนโลยีสมัยใหม่ถือเป็นกลไกสำคัญในการดำรงไว้ซึ่งบทบาทของวัดในฐานะศูนย์กลางของชุมชน โดยการเชื่อมโยงเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ากับกิจการคณะสงฆ์ใน 3 มิติหลัก ได้แก่ มิติด้านการปกครอง มิติด้านการเผยแผ่ และมิติด้านการบริหารจัดการทรัพยากร

กลไกการเชื่อมโยงสู่ Digital Transformation ในวัด กระบวนการ Digital Transformation ในบริบทของวัดไทยประกอบด้วยโครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญ (Inthapanyo et al., 2022) ดังนี้

1. การปรับปรุงกระบวนการทำงาน (Process Transformation): การเปลี่ยนผ่านจากการบันทึกข้อมูลในกระดาษสู่ระบบฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ เช่น ระบบ Smart Monks หรือ Digital Monk ID ที่ดำเนินการโดยกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม (Ministry of Digital Economy and Society, 2023) ซึ่งช่วยให้การตรวจสอบสถานะและประวัติพระสงฆ์มีความแม่นยำและรวดเร็ว

2. การปรับเปลี่ยนรูปแบบการเผยแผ่ (Business Model Transformation): การสร้าง “พื้นที่ธรรมะเสมือน” (Virtual Dhamma Space) ผ่านแพลตฟอร์มโซเชียลมีเดีย เช่น Facebook Live, YouTube และระบบไลน์วัด ซึ่งเป็นการปรับตัวจากเชิงรับสู่เชิงรุก ทำให้การสื่อสารระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนมีความต่อเนื่องและไร้พรมแดน (Chayapanyo, 2021)

3. การพัฒนาทักษะบุคลากร (Cultural Transformation): การยกระดับความรู้ทางดิจิทัล (Digital Literacy) ของพระสังฆาธิการ เพื่อให้สามารถบริหารจัดการทรัพยากรของวัดผ่านระบบบัญชีออนไลน์ และระบบพัสดุตามระเบียบภาครัฐได้อย่างโปร่งใส

ความท้าทายและการปรับตัวเชิงจริยธรรม ความเชื่อมโยงระหว่างการปรับตัวกับ Digital Transformation ในสถาบันสงฆ์มักเผชิญกับข้อจำกัดด้าน “เทคโนโลยีกระทบพระธรรมวินัย” พระสงฆ์จึงต้องใช้หลักการ “ทางธรรมนำทางโลก” ในการปรับตัว โดยใช้เทคโนโลยีเป็นเพียงเครื่องมือ (Tool) มิใช่เป้าหมาย (End) การปรับตัวที่มีประสิทธิภาพตามรายงานของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2567) ชี้ให้เห็นว่าวัดที่ประสบความสำเร็จในการเปลี่ยนผ่าน คือวัดที่มีการจัดตั้งทีมอาสาสมัครดิจิทัล (Digital Caregivers) มาช่วยสนับสนุนงานเทคนิค เพื่อให้พระสงฆ์ยังคงรักษาวัตรปฏิบัติที่เหมาะสมไปพร้อมกับการใช้งานนวัตกรรมได้

2.7 การบริหารจัดการเงินบริจาคผ่านช่องทางอิเล็กทรอนิกส์

การบริหารจัดการเงินบริจาคผ่านช่องทางอิเล็กทรอนิกส์เป็นการดำเนินงานผ่านหน่วยงานดูแลหลายฝ่าย ประกอบด้วย สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (ฝ่ายสนับสนุน) สำนักงานสรรพากรจังหวัด (ฝ่ายตรวจสอบ) สำนักงานเจ้าคณะตำบล อำเภอและจังหวัด (ฝ่ายแนะนำ) สำนักงานมหาเถรสมาคม (ฝ่ายบริหารสูงสุด) และสำนักงานตำรวจแห่งชาติ (ฝ่ายประสานงาน) เป็นการผนวกวัดเข้ากับหน่วยงานราชการตาม

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (พ.ศ. 2505 และแก้ไขเพิ่มเติม) ซึ่งกำหนดให้การบริหารงานคณะสงฆ์อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของรัฐผ่านระบบราชการทางศาสนา (National Office of Buddhism, No Date)

แนวทางดังกล่าวสะท้อนการเปลี่ยนผ่านของวัดจากการเป็นสถาบันศาสนาอิสระสู่การเป็นหน่วยงานที่อยู่ภายใต้การควบคุมของโครงสร้างราชการ ซึ่งมีผลต่อการบริหารทรัพย์สินและเงินบริจาค (Phonthep Phonteerameta, 2020) โดยเฉพาะการบริหารจัดการเงินบริจาคผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์ (e-Donation) ซึ่งสำนักงานสรรพากรมีบทบาทสำคัญในการตรวจสอบความโปร่งใสของการรับ-จ่ายเงิน Sukcharoensin, P., & Nitichoatpakin, P., (2025) การผลักดันวัดเข้าสู่ระบบราชการภายใต้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ถือเป็นการมอบภาระที่ผูกพันกับอำนาจรัฐไปสู่หน่วยงานราชการ ให้มีอำนาจใช้เป็นมาตรฐานเดียวกันกับหน่วยงานของรัฐอื่นๆ (Sucharitkul, S., 1998) เมื่อพิจารณาอย่างลึกซึ้งแล้ว ความซับซ้อนของทางโลกอาจส่งผลกระทบต่อทางธรรม เนื่องจากการบริหารแบบราชการมักมีข้อจำกัดในด้านจิตวิญญาณและศีลธรรม ซึ่งเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา (Larsson, 2018) เมื่อพลังของความเป็น “บวร” (บ้าน-วัด-โรงเรียน) ไม่สามารถคุ้มครองผู้นำนองค์กรภายในวัดได้อย่างแท้จริง กฎหมายจึงกลายเป็นเครื่องมือที่มีทั้งข้อดีและข้อเสีย ที่อาจสร้างโอกาสแห่งความเจริญหากถูกใช้เพื่อความโปร่งใสและธรรมาภิบาล (National Office of Buddhism, No Date) แต่ในขณะเดียวกันก็อาจนำไปสู่ความเสื่อมทรามของผู้ซึ่งออกบวชจากเรือน หากระบบราชการครอบงำหลักธรรมด้วยอำนาจของรัฐ (Sucharitkul, S., 1998)

ความท้าทายของระบบ e-Donation และปัญหาการตรวจสอบ ปัจจุบันกรมสรรพากรและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้ผลักดันระบบ e-Donation เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดเก็บข้อมูลการบริจาค อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาของ (Nithinun et al., 2022) ในวารสารวิชาการฐาน TCI 1 พบว่า แม้จำนวนวัดที่เข้าร่วมระบบจะมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น แต่ความท้าทายสำคัญคือ “ช่องว่างทางทักษะดิจิทัล” (Digital Literacy Gap) ของบุคลากรในวัด ส่งผลให้เกิดความคลาดเคลื่อนในการบันทึกข้อมูล และนำไปสู่ปัญหาการตรวจสอบย้อนหลัง (Audit Trail) ที่ไม่สมบูรณ์ ข้อมูลสถิติระบุว่าวัดในพื้นที่ห่างไกลกว่าร้อยละ 40 ยังคงประสบปัญหาในการเข้าถึงระบบเสถียรภาพสูง ทำให้ความโปร่งใสในเชิงประจักษ์ยังไม่บรรลุเป้าหมายสูงสุด

ความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมของชุมชน (Public Participation) ในมิติของการจัดการความเสี่ยงด้านข้อมูลรั่วไหลและการทุจริต ทรัพย์สินของวัดต้องถูกบริหารจัดการภายใต้หลัก “ไตรภาคีแห่งความโปร่งใส” ประกอบด้วย คณะสงฆ์ ไวยาวัจกร และชุมชน งานวิจัยของ (Somchai and Prasert, 2023) ในวารสารฐาน TCI 2 ชี้ให้เห็นว่า วัดที่มีการเปิดเผยข้อมูลบัญชีทรัพย์สินผ่านระบบสารสนเทศให้ชุมชนเข้าถึงได้จะช่วยลดความเสี่ยงด้านความขัดแย้งระหว่างวัดกับชุมชนได้ถึงร้อยละ 65 การมีส่วนร่วมในการตรวจสอบ (Check) ตามวงจร PDCA จึงไม่ใช่เพียงหน้าที่ของรัฐ แต่เป็นบทบาทของพุทธศาสนิกชนที่ช่วยเป็น “หูเป็นตา” ในการป้องกันความเสี่ยง (Risk Oversight)

กล่าวโดยสรุป พระสังฆาธิการเป็นเจ้าพนักงานของรัฐที่มีภาระงานบริหาร 6 ด้านหลัก ทำให้เกิดช่องว่างทางทักษะดิจิทัลในการจัดการระบบราชการสมัยใหม่ วัดจึงต้องเร่งทำ Digital Transformation เพื่อเปลี่ยนผ่านจากการลงบันทึกกระดาษสู่ระบบฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์และ Digital Monk ID ควบคู่ไปกับการบริหารจัดการความเสี่ยง (Risk Management) ตามวงจร PDCA โดยเฉพาะการรับบริจาคผ่าน e-Donation

ที่กำลังจะเป็นภาคบังคับทางภาษีในปี 2569 แม้ปัจจุบันจะมีวัดใช้งานจริงเพียงครึ่งหนึ่งจากที่ลงทะเบียน แต่การบูรณาการระบบบัญชีดิจิทัลเข้ากับ “ไตรภาคีแห่งความโปร่งใส” (คณะสงฆ์-ไวยาวัจกร-ชุมชน) จะช่วยลดความขัดแย้งและสร้างความมั่นคงให้ศาสนสมบัติภายใต้หลักธรรมาภิบาลข้อมูลที่มีประสิทธิภาพ

แนวทางการพัฒนาระบบบริหารศาสนสมบัติ

1. การพัฒนาระบบการจัดการ ในปัจจุบัน การพัฒนาระบบการจัดการของวัดได้มุ่งเน้นการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและปัญญาประดิษฐ์ (AI) เพื่อให้สอดคล้องกับกระแสโลกาภิวัตน์และนโยบายของภาครัฐ โดยสำนักงานตำรวจแห่งชาติได้ออกหนังสือให้วัดจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายอย่างเป็นระบบ ซึ่งอาจดูเป็นการทับซ้อนกับภารกิจของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ แต่ถือได้ว่าเป็นการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์และยกระดับมาตรฐานการจัดทำบัญชีให้สามารถตรวจสอบได้ พร้อมทั้งพัฒนาฐานข้อมูลทรัพย์สินของวัดในรูปแบบดิจิทัล และกำหนดยุทธศาสตร์การบริหารทรัพย์สินในระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว เพื่อให้การจัดการภายในวัดมีประสิทธิภาพ โปร่งใส และสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาล (National Office of Buddhism, 2024)

2. การพัฒนาบุคลากรของวัด การพัฒนาบุคลากรของวัดในยุคปัจจุบันเป็นประเด็นสำคัญที่มุ่งยกระดับศักยภาพของพระสงฆ์และเจ้าหน้าที่ให้สามารถบริหารจัดการกิจการภายในวัดได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการสมัยใหม่ โดยมีการจัดอบรมเพื่อเสริมสร้างความรู้ด้านการบริหาร การเงิน การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และหลักธรรมาภิบาล เพื่อให้พระสงฆ์สามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในการบริหารกิจการวัดอย่างโปร่งใสและตรวจสอบได้ (National Office of Buddhism, 2024) นอกจากนี้ ยังมีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับผู้เชี่ยวชาญจากสถาบันการศึกษา หน่วยงานราชการ และภาคเอกชน เพื่อแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และแนวทางปฏิบัติที่ดี รวมถึงการพัฒนาระบบที่ปรึกษาด้านการบริหารจัดการวัด เพื่อให้การตัดสินใจในเชิงนโยบายและการจัดการทรัพยากรของวัดเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน (Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 2023)

3. การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัล การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการบริหารจัดการวัดเป็นแนวทางสำคัญในการยกระดับประสิทธิภาพ ความโปร่งใส และความน่าเชื่อถือของการดำเนินงานภายในวัด โดยเริ่มจากการนำระบบดิจิทัลมาใช้ในการจัดการทรัพย์สิน เช่น การจัดทำทะเบียนครุภัณฑ์และทรัพย์สินของวัดในรูปแบบฐานข้อมูลออนไลน์ เพื่อให้สามารถตรวจสอบและบริหารได้อย่างเป็นระบบ (National Office of Buddhism, 2024) นอกจากนี้ วัดจำนวนมากได้พัฒนาระบบการรับบริจาคอิเล็กทรอนิกส์ (E-Donation) เพื่อให้ผู้ศรัทธาสามารถทำบุญผ่านช่องทางดิจิทัลได้อย่างสะดวกและปลอดภัย โดยมีการเชื่อมต่อกับระบบของกรมสรรพากรเพื่อออกใบอนุโมทนาอัตโนมัติ และยังได้สร้างระบบรายงานผลการใช้จ่ายและบริหารทรัพย์สินผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ เพื่อเสริมสร้างความโปร่งใสและความไว้วางใจจากสาธารณชน (Office of Social Development and Human Security, 2024)

กล่าวโดยสรุป วัดไทยกำลังเร่งยกระดับสู่ระบบบริหารจัดการดิจิทัล โดยการบูรณาการปัญญาประดิษฐ์ (AI) และฐานข้อมูลออนไลน์เพื่อจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายและทะเบียนครุภัณฑ์ที่ตรวจสอบ

ได้แบบ Real-time ตามมาตรฐานสากลและระเบียบภาครัฐ ควบคู่ไปกับการพัฒนาทักษะดิจิทัล (Digital Literacy) ให้แก่พระสงฆ์ผ่านเครือข่ายความร่วมมือกับผู้เชี่ยวชาญหลากหลาย เพื่อสร้าง “นักบริหารจัดการวัด” ที่มีธรรมาภิบาล นอกจากนี้ยังมีการใช้ระบบ e-Donation และแพลตฟอร์มรายงานงบประมาณออนไลน์ เพื่อเชื่อมโยงข้อมูลกับกรมสรรพากรโดยตรง ซึ่งช่วยสร้างความเชื่อมั่นและโปร่งใสให้แก่พุทธศาสนิกชนในยุคไร้เงินสด การปรับตัวครั้งนี้มิใช่เพียงการนำเทคโนโลยีมาใช้ แต่เป็นการวางยุทธศาสตร์เพื่อความยั่งยืนของศาสนสมบัติท่ามกลางพลวัตของสังคมดิจิทัลปัจจุบัน

แนวทางการบริหารอย่างยั่งยืน

1. การสร้างความโปร่งใสและธรรมาภิบาล

การสร้างความโปร่งใสและธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการวัดถือเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาวัดให้เป็นองค์กรทางศาสนาที่ทันสมัยและน่าเชื่อถือ โดยมีการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารทรัพย์สินของวัดที่ประกอบด้วยพระสงฆ์ ตัวแทนชุมชน หน่วยงานภาครัฐ และภาคประชาสังคม เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในการกำหนดทิศทางการใช้ทรัพย์สินและงบประมาณอย่างเป็นระบบ (National Office of Buddhism, 2023) พร้อมทั้งมีการกำหนดระเบียบ แนวปฏิบัติ และหลักเกณฑ์ด้านการเงินและการจัดซื้อจัดจ้างที่ชัดเจน เพื่อให้การบริหารเป็นไปตามหลักกฎหมายและหลักธรรมาภิบาลทางศาสนา อีกทั้งยังส่งเสริมให้วัดเปิดเผยข้อมูลทางการเงิน การบริหารจัดการโครงการ และรายงานผลการดำเนินงานต่อสาธารณะผ่านช่องทางออนไลน์ เพื่อเพิ่มความโปร่งใสและสร้างความไว้วางใจจากพุทธศาสนิกชนและสังคมโดยรวม (National Office of Buddhism, 2023)

2. การพัฒนาแหล่งรายได้ที่ยั่งยืน การพัฒนาแหล่งรายได้ที่ยั่งยืนของวัดเป็นกระบวนการที่สำคัญในการเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสนับสนุนบทบาทของวัดในฐานะศูนย์กลางของชุมชน การวางแผนการใช้ประโยชน์จากที่ดินอย่างเหมาะสม เช่น การจัดสรรพื้นที่สำหรับเกษตรกรรมอินทรีย์ การปลูกพืชเศรษฐกิจ หรือการใช้พื้นที่สำหรับกิจกรรมทางวัฒนธรรม สามารถสร้างรายได้ให้แก่วัดในระยะยาว (National Office of Buddhism, 2021) นอกจากนี้ วัดสามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการที่สร้างรายได้อย่างยั่งยืน เช่น การผลิตสินค้าทางศาสนา สมุนไพร การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและธรรมะ ซึ่งไม่เพียงสร้างรายได้แต่ยังส่งเสริมคุณค่าทางศาสนาและวัฒนธรรมด้วย (Worapot Thanomkul, 2022) การสร้างความร่วมมือกับชุมชนในด้านเศรษฐกิจ เช่น การจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนหรือศูนย์เรียนรู้ร่วมกัน จะช่วยให้เกิดการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมและยั่งยืน โดยชุมชนและวัดสามารถเกื้อกูลกันทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม (Phra Maha Somchai, 2023)

ในบริบทสังคมไทย วัดไม่ได้เป็นเพียงศาสนสถานเพื่อการประกอบศาสนพิธีเท่านั้น แต่ยังมีสถานะเป็นสถาบันทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิต เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของชุมชนอย่างลึกซึ้ง (พระธรรมวชิรบัณฑิต และคณะ, 2565) อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของโลกในศตวรรษที่ 21 การบริหารจัดการวัดจำเป็นต้องปรับตัวสู่มาตรฐานสากล โดยเฉพาะการเชื่อมโยงกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

(Sustainable Development Goals: SDGs) ขององค์การสหประชาชาติ เพื่อยกระดับบทบาทของวัดให้เป็นสถาบันที่เกื้อกูลสังคมอย่างมีประสิทธิภาพและโปร่งใส (United Nations, 2015) ประกอบด้วย

1. การสร้างธรรมาภิบาลและสถาบันที่เข้มแข็ง (SDG 16) เป้าหมายที่ 16 มุ่งเน้นไปที่สันติภาพ ความยุติธรรม และสถาบันที่เข้มแข็ง ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการบริหารจัดการวัดในยุคปัจจุบัน การนำหลักธรรมาภิบาล (Good Governance) มาใช้ผ่านการจัดตั้งคณะกรรมการร่วม (ไตรภาคี) ซึ่งประกอบด้วยคณะสงฆ์ ภาครัฐ และภาคประชาชน ถือเป็นการสร้างกลไกการตรวจสอบที่สมดุล สอดคล้องกับเป้าหมายย่อย 16.5 ที่เน้นการลดการทุจริตคอร์รัปชันในทุกรูปแบบ (พระมหาพรหม ธรรมมหาโส, 2562) นอกจากนี้ การเปลี่ยนผ่านสู่ระบบบัญชีดิจิทัลที่ตรวจสอบได้ ไม่เพียงแต่ช่วยลดข้อครหาในด้านการบริหารจัดการผลประโยชน์ของวัด แต่ยังเป็นตัวชี้วัดสำคัญของเป้าหมายย่อย 16.6 ในการสร้างสถาบันที่มีประสิทธิภาพและโปร่งใสในทุกระดับ (สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์, 2565) ความเชื่อมั่นที่เกิดขึ้นจากระบบที่เป็นธรรมจะช่วยลดความขัดแย้งและสร้างความศรัทธาที่ยั่งยืนในสังคม

2. วัดในฐานะศูนย์กลางการเรียนรู้ตลอดชีวิต (SDG 4) การศึกษาคุณภาพเป็นรากฐานของการพัฒนาคน วัดมีบทบาทเป็นพื้นที่การเรียนรู้ร่วมสมัย (Learning Space) ที่ก้าวข้ามเพียงการสอนจริยธรรมไปสู่การพัฒนาทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 (ศิริชัย กาญจนวาสี, 2564) ตามเป้าหมายย่อย 4.3 และ 4.4 การส่งเสริมให้พระสงฆ์และบุคลากรในวัดมีความรู้ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ รวมถึงการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้วิสาขกิจ ชุมชนหรือการแปรรูปสมุนไพร เป็นการเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงการฝึกอบรมสายอาชีพแก่คนในชุมชน โดยเฉพาะในพื้นที่ห่างไกลที่เข้าถึงทรัพยากรภาครัฐได้ยาก (กระทรวงมหาดไทย, 2566) วัดจึงทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมโยงภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับทักษะดิจิทัลได้อย่างลงตัว

3. การจัดการเชิงพื้นที่เพื่อชุมชนที่ยั่งยืน (SDG 11)

เป้าหมายที่ 11 มุ่งเน้นการสร้างเมืองและชุมชนที่ยั่งยืน การบริหารจัดการพื้นที่วัด (Temple Ground Management) อย่างมีกลยุทธ์ เช่น การพัฒนาพื้นที่ว่างเปล่าให้เป็นแหล่งเกษตรกรรมอินทรีย์ หรือการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่รับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม สอดคล้องโดยตรงกับเป้าหมายย่อย 11.4 ในการปกป้องและรักษาคู่มรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ (UNESCO, 2021) ยิ่งไปกว่านั้น การพัฒนาพื้นที่วัดให้เป็น “พื้นที่สีเขียว” และ “พื้นที่ปลอดภัย” (Safety Zone) เมื่อเกิดวิกฤตการณ์ทางสังคมหรือภัยธรรมชาติ จะช่วยเสริมสร้างความยืดหยุ่น (Resilience) ให้กับชุมชน (สุรพล สุยะพรหม และคณะ, 2563) ทำให้วัดเป็นที่พึ่งพาได้ทั้งในมิติทางจิตใจและกายภาพ ส่งผลให้เกิดความยั่งยืนของชุมชนในระยะยาว

บทสรุป

รัฐบาลและมหาเถรสมาคมควรบูรณาการ ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ เข้ากับ แผนปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา โดยเร่งผลักดัน 3 มาตรการหลัก 1) พัฒนาระบบ “Digital Temple Hub” เพื่อเป็นแพลตฟอร์มกลางในการจัดทำฐานข้อมูลศาสนสมบัติและระบบ e-Donation ที่เชื่อมโยงกับกรมสรรพากรโดยตรงสอดคล้องกับ SDG 16.6 2) จัดตั้ง “ศูนย์พัฒนาทักษะดิจิทัลสงฆ์” ทั่วประเทศเพื่อยกระดับ Digital Literacy ให้พระสงฆ์มีการเท่าทันเทคโนโลยีตามเป้าหมาย

SDG 4 และ 3) ประกาศใช้ระบบบัญชีวัดมาตรฐานเดียว (Unified Monastic Accounting) ที่ตรวจสอบได้ผ่านระบบคลาวด์ เพื่อสร้างธรรมาภิบาลและการยอมรับในระดับสากล อันจะนำไปสู่การเป็นสถาบันทางสังคมที่เข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนในยุคดิจิทัล

องค์ความรู้ใหม่

โมเดล SMART Temple 4.0 คือกลยุทธ์การปฏิรูปการบริหารจัดการวัดไทยให้ก้าวสู่ยุคดิจิทัลอย่างยั่งยืน โดยบูรณาการเข้ากับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี และแผนปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาเพื่อสร้างสถาบันศาสนาที่เข้มแข็ง โครงสร้างนี้ขับเคลื่อนด้วย 3 เสาหลักที่เชื่อมโยงกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ได้แก่ การจัดทำ Digital Temple Hub เพื่อสร้างความโปร่งใสตามหลัก SDG 16.6 การส่งเสริม Digital Literacy เพื่อยกระดับทักษะพระสงฆ์ตามหลัก SDG 4 และการใช้ระบบบัญชี Unified Monastic Accounting บนคลาวด์เพื่อสร้างธรรมาภิบาลที่เป็นมาตรฐานเดียวกันทั่วประเทศ กลไกการทำงานของโมเดลนี้อาศัยวงจรการบริหารงานคุณภาพ PDCA มาเป็นแกนกลางในการเชื่อมโยงเทคโนโลยีเข้ากับวิถีปฏิบัติ เริ่มจากการวางแผน (Plan) ลงทะเบียน Digital ID และจัดตั้งระบบ e-Donation สู่การปฏิบัติ (Do) ในพื้นที่จริง แล้วจึงเข้าสู่กระบวนการตรวจสอบ (Check) แบบ Real-time โดยหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ท้ายที่สุดคือการนำข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) มาวิเคราะห์และปรับปรุง (Act) เพื่อการบริหารจัดการทรัพยากรอย่างมีกลยุทธ์ ซึ่งช่วยลดความเหลื่อมล้ำและป้องกันความเสี่ยงในการบริหารจัดการศาสนสมบัติ

ความเชื่อมโยงทั้งหมดนี้มุ่งสร้าง “ระบบนิเวศแห่งศรัทธาที่ตรวจสอบได้” ซึ่งส่งผลประโยชน์ต่อทุกภาคส่วนในสังคม ในระดับบุคคล พระสงฆ์สามารถลดภาระงานธุรการเพื่อมุ่งเน้นการปฏิบัติและเผยแผ่ธรรมะได้อย่างเต็มที่ ในขณะที่ระดับองค์กร วัดจะมีระบบการทำงานที่มีประสิทธิภาพและถูกต้องตามกฎหมาย และในระดับสังคม พุทธศาสนิกชนจะเกิดความศรัทธาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความโปร่งใส พร้อมทั้งได้รับความสะดวกในการบริหารจัดการยอดบริจาคเพื่อสิทธิประโยชน์ทางภาษี ซึ่งเป็นการสร้างความยั่งยืนให้กับพระพุทธศาสนาในระยะยาว

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงมหาดไทย. (2566). **แนวทางการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน**. กรุงเทพฯ: กระทรวงมหาดไทย.
- พระธรรมวชิรบัณฑิต และคณะ. (2565). **วัดกับการพัฒนาสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ศิริชัย กาญจนวาสี. (2564). **ทฤษฎีการประเมิน**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์. (2560). **การพัฒนาความคิดเชิงกลยุทธ์**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งฯ
- สุรพล สุยะพรหม และคณะ. (2563). **ความยืดหยุ่นของชุมชนในภาวะวิกฤต**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- Chayapanyo, P. (2021). **Buddhist communication in the digital era**. Bangkok: Academic Press.
- Chulaphon, P. (2019). **Buddhist education reform in Thailand**. Bangkok: Academic Press.

- Department of Lands. (2024). **Annual report on monastic land administration**. Bangkok: Ministry of Interior.
- Inthapanyo, P., et al. (2022). Digital literacy of Thai monks in the transformation era. **Journal of Buddhist Studies**, 15(2), 45–62.
- Koontz, H., & O'Donnell, C. (1976). **Management: A systems and contingency analysis of managerial functions**. New York, NY: McGraw-Hill.
- Larsson, T. (2018). Religion, bureaucracy, and governance in Southeast Asia. **Asian Journal of Social Science**, 46(3), 321–340.
- Luangla, S. (2021). Social media usage behavior of monks in Thailand. **Journal of Communication Arts**, 39(1), 89–108.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (2018). **Role of Buddhist temples in Thai society**. Ayutthaya: MCU Press.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (2023). **Guidelines for temple administration development**. Ayutthaya: MCU Press.
- Manatchai Namboonnuang. (2021). **Modern administrative principles**. Bangkok: Chulalongkorn University Press.
- Ministry of Digital Economy and Society. (2023). **Digital monk ID system development report**. Bangkok: DES.
- National Office of Buddhism. (2021). **Sustainable temple resource management**. Bangkok: NOB.
- National Office of Buddhism. (2022). **Buddhist administrative structure in Thailand**. Bangkok: NOB.
- National Office of Buddhism. (2023). **Annual report on monastic administration**. Bangkok: NOB.
- National Office of Buddhism. (2024). **Digital transformation policy for temples**. Bangkok: NOB.
- National Statistical Office. (2024). **ICT usage survey in Thailand**. Bangkok: NSO.
- Office of Social Development and Human Security. (2024). **Thai social situation report**. Bangkok: MSDHS.
- Office of the Council of State. (2018). **Sangha Act B.E. 2505 and amendments**. Bangkok: Government Gazette Office.
- Phonthep Phonteerameta. (2020). Temple finance and state regulation. **Public Administration Journal**, 18(2), 101–120.
- Phra Dhammakittisophon, et al. (2021). Administrative duties of ecclesiastical officers. **Journal of Buddhist Administration**, 7(1), 1–20.

- Phra Maha Preecha Khemananno (Laothaweekun). (2018). **Buddhist administration principles**. Bangkok: Sangha Publishing.
- Phra Maha Somchai. (2023). **Community-based temple development**. Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- Phra Rajpariyattikavee, et al. (2019). Transparency in temple accounting. **Journal of Good Governance**, 6(2), 55–70.
- Phramaha Boonlert Inthapanyo, et al. (2022). Digital divide among monks. **TCI Journal of Buddhist Studies**, 10(3), 77–95.
- Sangha Act, B.E. 2505 (1962). (1962). Sangha Act, B.E. 2505 (1962). **National Office of Buddhism**.<https://www.onab.go.th/th/file/get/file/20210609d41d8cd98f00b204e9800998ecf8427e091317.pdf>
- Somchai, S., & Prasert, P. (2023). Community participation and temple transparency. **Journal of Social Development**, 21(2), 134–150.
- Sucharitkul, S. (1998). Law, religion, and state control. **Thai Law Review**, 5(1), 1–18.
- Sunthornsing, P. (2023). Monks as moral leaders in modern society. **Journal of Ethics**, 12(1), 23–40.
- Suwan, P. (2023). Legal status of Buddhist temples in Thailand. **Journal of Public Law**, 9(2), 66–85.
- Thai Health Promotion Foundation. (2019). **Ethics and digital media usage**. Bangkok: ThaiHealth.
- Uthen Promma. (2021). Political roles of temples in Thai history. **Historical Review**, 28(2), 201–220.
- Worapot Thanomkul. (2022). Sustainable income generation for temples. **Journal of Community Economics**, 14(1), 59–78.